

Bojan Goja

Giovanni Vendramin i iluminacije u inkunabulama samostana Sv. Frane u Šibeniku

Bojan Goja
Ministarstvo kulture - Uprava za zaštitu kulturne baštine
Konzervatorski odjel u Zadru
Ilije Smiljanica 3
HR - 23 000 Zadar

Prethodno priopćenje
Preliminary communication
Primljen / Received: 30. 1. 2015.
Prihvaćen / Accepted: 27. 4. 2015.
UDK: 76Vendramin, G.
75.056:093(497.5Šibenik)

The monastery of the Conventual Franciscans at Šibenik houses a valuable collection of incunables among which the illuminated examples deserve particular attention. The incunable of John Duns Scotus' Scriptum in quattuor libros Sententiarum Petri Lombardi (Johannes de Colonia et Johannes Manthen, Venice, 1477) is decorated with high-quality figural and phytomorphic illuminations displaying marked similarities with the works of Giovanni Vendramin, a Renaissance miniaturist from Padua. The edition of Caesar's Commentariorvm de bello Gallico (Milan, Antonius Zarotus, 1477) features decorative frames with white vine stalks (bianchi girari). This type of the decorative frame was frequently used by Giovanni Vendramin and the examples from Šibenik are closely related to some of his works, especially those made for the Bishop of Padua Jacopo Zeno.

Keywords: Giovanni Vendramin, Padua, illumination, incunables, monastery of St Francis, Šibenik

U bogatoj zbirci inkunabula u samostanu franjevac konventualaca Sv. Frane u Šibeniku¹ čuva se inkunabula Johanna Duns Scotusa, *Scriptum in quattuor libros Sententiarum Petri Lombardi* (Johannes de Colonia et Johannes Manthen, Venecija, 1477.; Sign. Y-VII-11). Na početnoj stranici ukrašena je figuralnim i fitomorfnim renesansnim iluminacijama koje su slikarski vrlo kvalitetne pa ima i izrazitu likovnu vrijednost. Inkunabulu i iluminacije, bez njihove povijesno-umjetničke analize, spominju i stariji autori.² Inkunabula ima stranice dimenzija 305 x 210 mm. Slog se sastoji od dva stupca sa širokim marginama i uvučenim redcima. Iluminacije početne stranice (sl. 1) sastoje se od jednog fitomorfnog inicijala,³ jednog inicijala tipa *littera florissa*⁴ te dekorativnog okvira ukrašenog bogatom dekoracijom i figuralnim prizorima. Pojedine iduće stranice ukrašene su većim brojem inicijala tipa *littera florissa* te zlatnim inicijalima upisanim unutar nepravilnih kvadrata na jedno-bojnoj ili dvobojnoj pozadini.

Osnovicu dekorativnog okvira koji ispunjava margine čine dvije trake sastavljene od pet usporednih zlatnih linija. Obrub je u lijevoj i gornjoj margini jednake širine, uz

desni rub nešto je širi, a u donjoj je margini najširi. Trake se u uglovima margina sijeku tvoreći pravilna četvrtasta polja različitih dimenzija i oblika, ispunjena figurativnim prizorima koji su ujedno najljepši i najkvalitetniji dijelovi iluminacija. Okviri su u uglovima ukrašeni rozetama u plavoj i boji ciklame koje su dodatno nijansirane bijelom bojom. Slikarije u prostoru gornje margine ponešto su oštećene no to ne umanjuje umjetničku kvalitetu prikaza. Lijevi gornji okvir u obliku kvadrata površinom je najmanji i u njemu je na plavoj pozadini naslikana čaplja u desnom profilu. Okruglastog je tijela i pognute glave s dugim narančastim kljunom i nogama jednake boje. Detalji perja na tijelu i vratu obrađeni su u sivim nijansama. Nasuprot njoj, u desnom gornjem okviru, koji ima oblik položenog pravokutnika, naslikan je majmun u lijevom profilu. Prikazan je kako oslonjen na sve četiri stoji na travnatom tlu koje zauzima dvije trećine pozadine dok je ostatak pozadine oslikan u nebesko plavoj boji. Njegovo gipko tijelo pomno je naslikano. Detaljno su oslikane dlake i krzno sivih i plavih nijansi. Dugačak rep podvio je među stražnje noge. Oko bokova ima zlatno-crveni pojas za koji je privezana tanka uzica. Pojedini tla i vlati tra-

1. Johannes Duns Scotus, *Scriptum in quattuor libros Sententiarum Petri Lombardi* (Johannes de Colonia et Johannes Manthen, Venecija, 1477.), Samostan Sv. Frane, Šibenik, Sign. Y-VII-11, početna stranica (foto: B. Goja)
 Johannes Duns Scotus, *Scriptum in quattuor libros Sententiarum Petri Lombardi* (Johannes de Colonia et Johannes Manthen, Venice, 1477), Franciscan monastery, Šibenik, Sign. Y-VII-11, initial page

2. Johannes Duns Scotus, *Scriptum in quattuor libros Sententiarum Petri Lombardi* (Johannes de Colonia et Johannes Manthen, Venecija, 1477.), Samostan Sv. Frane, Šibenik, Sign. Y-VII-11, početna stranica, detalj (foto: B. Goja)

Johannes Duns Scotus, Scriptum in quattuor libros Sententiarum Petri Lombardi (Johannes de Colonia et Johannes Manthen, Venice, 1477), Franciscan monastery, Šibenik, Sign. Y-VII-11, initial page, detail

ve dodatno su naglašeni nijansama žute boje. Prostor između dva figuralna prikaza ispunjen je gustim mesnatim listovima u plavoj, zelenoj, ljubičastoj i boji ciklame te ponekim stiliziranim zlatnim cvijetom čička.⁵ Listovi su po površini i rubovima dodatno sjenčani žutim i bijelim linijama i nijansama. Okomiti dijelovi okvira ispunjeni su cvjetovima, listovima i bobicama u plavoj, zelenoj i boji ciklame te brojnim stiliziranim zlatnim cvjetovima čička tvoreći ukrasni ornament koji porijeklo ima u ferarskim iluminiranim rukopisima. I ovdje su cvjetovi, listovi i bobice dodatno oblikovani svjetlijim i tamnijim nijansama. Slobodne površine iscrtane su tankim zavojitim viticama i kovčama. Središnji dio okvira koji prati donju marginu ispunjen je simetričnim gustim mesnatim listovima u plavoj, zelenoj, ljubičastoj i boji ciklame te ponekim stiliziranim zlatnim cvijetom čička. Plavo obojeni detalji

3. Johannes Duns Scotus, *Scriptum in quattuor libros Sententiarum Petri Lombardi* (Johannes de Colonia et Johannes Manthen, Venecija, 1477.), Samostan Sv. Frane, Šibenik, Sign. Y-VII-11, početna stranica, detalj (foto: B. Goja)

Johannes Duns Scotus, Scriptum in quattuor libros Sententiarum Petri Lombardi (Johannes de Colonia et Johannes Manthen, Venecija, 1477.), Franciscan monastery, Šibenik, Sign. Y-VII-11, initial page, detail

4. Antifonar, c. 4v, detalj, Ferrara, Muzej Katedrale (izvor: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/93/Giovanni_vendramin%2C_jacopo_filippo_argenta_e_fra_evangelista_da_reggio%2C_antifonario_II%2C_1482%2C_04.JPG; preuzeto: 27. kolovoza 2014.)
Antiphonary, c. 4v, detail, Ferrara, Cathedral Museum

5. Antifonar, c. 4v, detalj, Ferrara, Muzej Katedrale (izvor: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/06/Giovanni_vendramin%2C_jacopo_filippo_argenta_e_fra_evangelista_da_reggio%2C_antifonario_II%2C_1482%2C_02.JPG; preuzeto: 27. kolovoza 2014.)
Antiphonary, c. 4v, detail, Ferrara, Cathedral Museum

6. Antifonar, c. 4v, detalj, Ferrara, Muzej Katedrale (izvor: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/cd/Giovanni_vendramin%2C_jacopo_filippo_argenta_e_fra_evangelista_da_reggio%2C_antifonario_II%2C_1482%2C_05.JPG; preuzeto: 27. kolovoza 2014.)
Antiphonary, c. 4v, detail, Ferrara, Cathedral Museum

lisnate dekoracije s lijeve strane, na nasuprotnoj desnoj, izrađeni su u boji ciklame i obrnuto. Suprotno tome, pojedini simetrični listovi na obje su strane obojeni u zeleno. Kao i oni u gornjoj margini i ovdje su površine i rubovi listova dodatno sjenčeni žutim i bijelim linijama i nijansama. U središtu je lovorov vijenac koji oblikuju listovi nanizani u tri reda. Rubovi i zašiljeni vrhovi lišća dodatno su sjenčani nijansama svjetlije i tamnije zelene boje. Vijenac je u vrhu i na dnu povezan trakama. Unutar vijenca po čitavoj visini naslikan je grb omeđen s dvije tanke zavojite trake. Polje štita ocrtano je crnom bojom, ovalnoga je oblika i zašiljeno na dnu. Vodoravnom linijom podijeljeno je na gornju crvenu i donju polovicu bijele boje.⁶ Ostatak površine oslikan je plavom bojom i ukrašen bijelim točkicama raspoređenim u grupicama po tri. U uglovima donje margine, u okvirima u obliku uspravno položenih pravokutnika, naslikane su figure razigranih krilatih dječaka. Onaj u lijevom okviru (sl. 2) prikazan je u desnom poluprofilu u raskoraku, pognut prema naprijed, tako da mu desna noga i podlaktice izlaze iz kadra. Konture njegova bucmastog tijela obrubljene su tankom linijom a volumen je naznačen sjenčanjima u različitim svjetlijim i tamnijim nijansama. Tijelo je nasli-

7. Antifonar, c. 4v, detalj, Ferrara, Muzej Katedrale (izvor: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e7/Giovanni_vendramin%2C_jacopo_filippo_argenta_e_fra_evangelista_da_reggio%2C_antifonario_II%2C_1482%2C_07.JPG; preuzeto: 27. kolovoza 2014.)

Antiphonary, c. 4v, detail, Ferrara, Cathedral Museum

kano značajki s lijepo oblikovanim anatomskim detaljima. Smeđa kosa spušta se do ramena a na čelu je podijeljena u dva pramena. Nos je malen, usta poluotvorena i lagano zakrivljena, a usnice naznačene crvenom bojom. Oko vrata ima ogrlicu od crvenih koralja a obuven je u klasične trakaste sandale. Mala crvena krila raširena su i podignuta. U rukama drži tanku crvenu vrpču s dva kraja koja se omataju oko njegove lijeve noge. Hoda po zelenom tlu oštro odrezanih rubova i posutom kamenčićima. U pozadini nad obzorom naslikan je nebeski svod u postupnim tonskim gradacijama od tamnijih, slikanih vodoravnim crticama, prema svjetlijim nijansama plave

8. Antifonar, c. 4v, detalj, Ferrara, Muzej Katedrale (izvor: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e8/Giovanni_vendramin%2C_jacopo_filippo_argenta_e_fra_evangelista_da_reggio%2C_antifonario_II%2C_1482%2C_06.JPG; preuzeto: 27. kolovoza 2014.)

Antiphonary, c. 4v, detail, Ferrara, Cathedral Museum

9. Jacopo Camphora, *De immortalitate animae*, London, British Library, MS Add. 22325, detalj (izvor: https://imagesonline.bl.uk/?service=asset&action=show_zoom_window_popup&language=en&asset=12374&location=grid&asset_list=12374&basket_item_id=undefined; preuzeto: 5. studenog 2014.)
Jacopo Camphora, De immortalitate animae, London, British Library, MS Add. 22325, detail

boje u donjem dijelu. Krilati dječak u desnom okviru (sl. 3) prikazan je u lijevom poluprofilu u raskoraku, pognut prema naprijed tako da desna ruka i lijeva noga izlaze iz kadra. U lijevoj ruci drži tanku crvenu vrpču s dva kraja koja se omataju oko njegovih nogu. I on oko vrata ima ogrlicu od crvenih koralja a na stopalima klasične sandale. Njegov okvir malo je širi od lijevog pa je minijaturist obogatio prikaz škrtog pejzaža i jednim uspravljenim stablom osušenog debla. I ovdje je tlo oštro odrezanih rubova posuto sitnim kamenjem.

Krilati *putti* karakteristične fizionomije, jednaki pristup u oblikovanju krajolika i gusta lisnata dekoracija koja ispunjava okvire u gornjoj i donjoj margini pokazuju izrazite sličnosti s radovima Giovannija Vendramina, istaknutog predstavnika padovanske renesansne minijature. Giovanni Vendramin (spomen između 1466. do oko 1507.-1508.) prvi put spominje se kao posvojenik Francesca Squarcionea u jednom dokumentu iz 1466. godine kojim ga ovaj imenuje nasljednikom polovine svoje imovine. Vendramin je tada vjerojatno već bio formiran slikar sposoban djelovati i kao majstorov suradnik. No, u Squarcionevoj oporuci iz 1468. godine Vendramin nije naveden pa se smatra da njihova suradnja nije dugo trajala. Tijekom sedamdesetih godina 15. stoljeća pa sve do njegove smrti 1481. godine oslikava brojne inkunabule za padovanskog biskupa, bibliofila i kolekcionara Jacopa Zena. U narednim godinama radi i za druge naručitelje. Zahvaljujući arhivskom podatku utvrđeno je da je Vendramin 1482. godine izradio minijature početne stranice

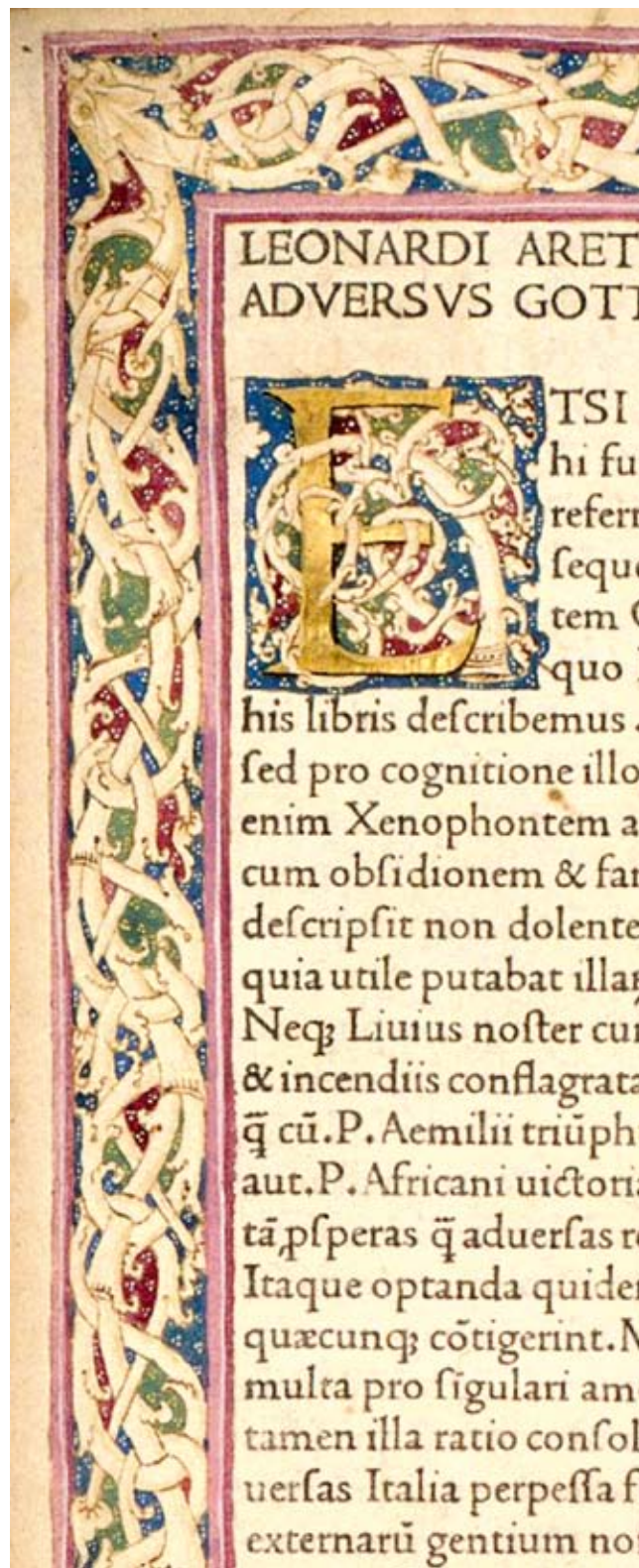
Antifonara za katedralu u Ferrari (c. 4v., Ferrara, Museo del Duomo). Te su minijature poslužile kao polazište za definiranje majstorova stila, daljnje atribucije i povećanje njegova opusa novim djelima. Od 1492. godine i nadalje dokumenti ga ponovno spominju u Padovi gdje je 1502. godine zabilježen kao jedan od upravitelja bratovštine slikara a poznato je da se bavio i kiparstvom.⁷ Početak njegovog djelovanja podudara se s naglim procvatom venecijanskog tiskarstva u godinama na prijelazu sedmog u osmo desetljeće 15. stoljeća. Nastanak tiskane knjige omogućio je daljnji razvoj padovanske minijature koja se tada, uz ranije oslikavanje rukopisa, sve više usmjerava na ukrašavanje inkunabula. Pri tome često se koriste tzv. arhitektonske naslovnice s tiskanim tekstom koji djeluje kao da je ispisan na svitku i ovješeno ili pak uklesano na arhitektonski *all antica* okvir postavljen u krajolik i opremljen različitim figuralnim – najčešće su to zaigrani krilati *putti* – i ostalim ukrasima. Jedan od glavnih predstavnika toga novoga stila u padovanskoj minijaturi bio je upravo Giovanni Vendramin u čijim se radovima u prvom redu očituju snažni utjecaji istaknutih protagonista padovanske renesanse (Donatello, Mantegna, te ponajviše Squarcione) a potom i oni iz Ferrare.⁸ Zbog manjih odstupanja u kvaliteti i stilu pojedinih radova, koji se dovode u vezu sa Vendraminom, pretpostavlja se da je uz majstora djelovala i stalna radionica s pomoćnicima.⁹

Minijature Giovannija Vendramina u tipologiji likova, posebice *putta*, kompoziciji, obradi ogoljelih krajolika u koje često ubacuje životinjske likove, te upotrebi

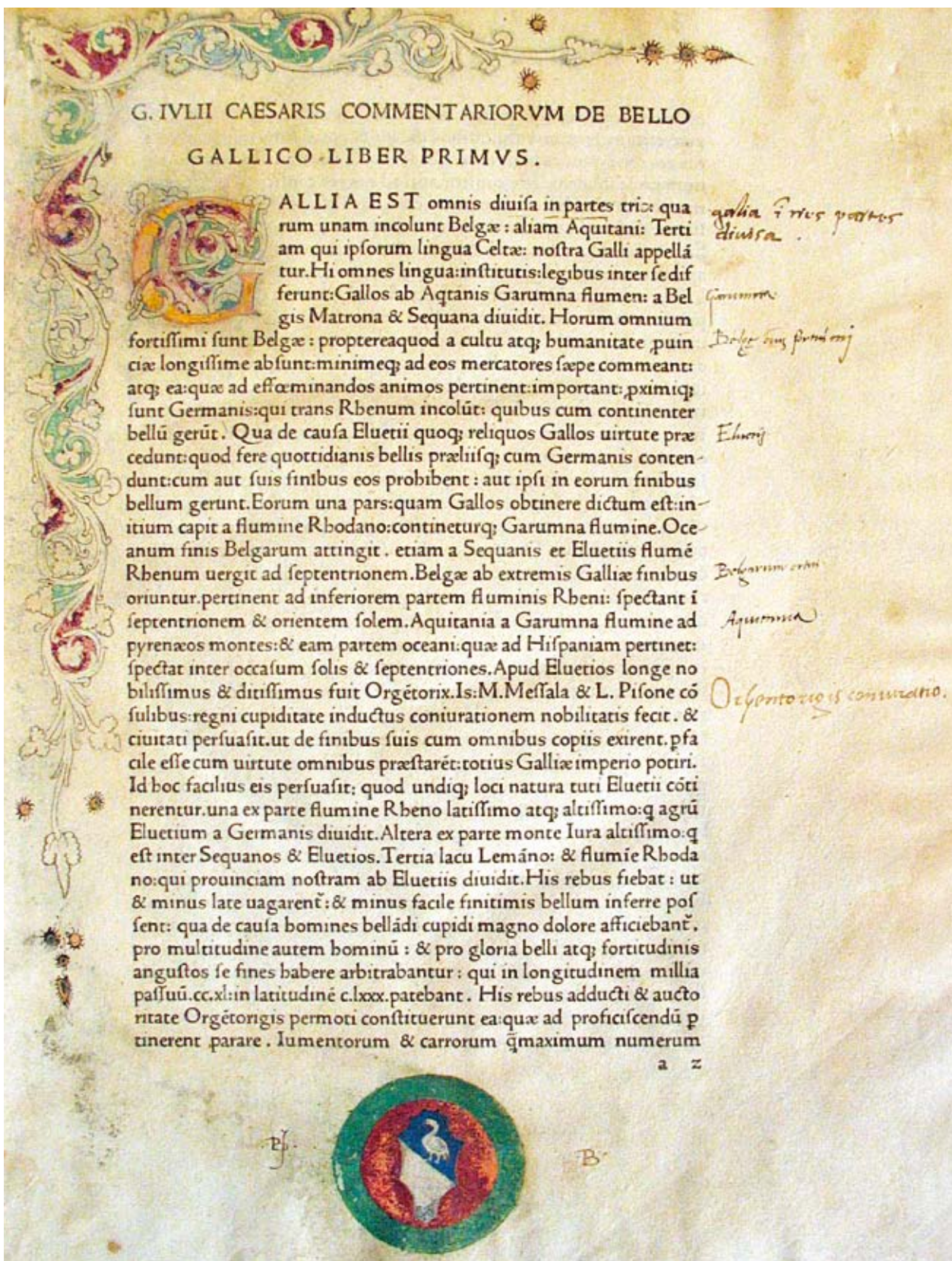
10. Gaj Julije Cezar, *Commentariorvm de bello Gallico* (Venecija, Vindelino da Spira, 1472.) (izvor: GIORDANA MARIANI CANOVA /bilj. 9/, slikovni prilog br. 291, detalj)

Gaius Iulius Caesar, Commentariorvm de bello Gallico, detail (Venice, Vindelino da Spira, 1472)

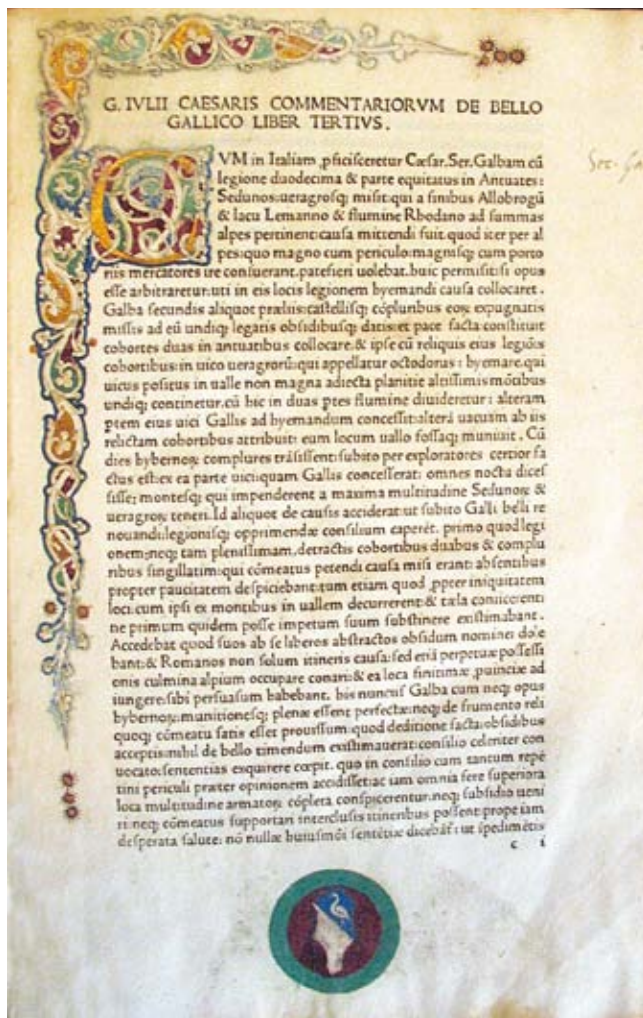

11. Leonardo Bruni, *Bellum adversus Gothos* (Venecija, Vindelino da Spira, 1472.) (izvor: GIORDANA MARIANI CANOVA /bilj. 9/, slikovni prilog br. 293, detalj)

Leonardo Bruni, Bellum adversus Gothos, detail (Venice, Vindelino da Spira, 1472)

12. Gaj Julije Cezar, *Commentariorvm de bello Gallico* (Milano, Antonius Zarotus, 1477.), Samostan Sv. Frane, Šibenik, Sign. Y-IX-11 (foto: B. Goja)
Gaius Iulius Caesar, *Commentariorvm de bello Gallico* (Milano, Antonius Zarotus, 1477), Franciscan Monastery, Šibenik, Sign. Y-IX-11

13. Gaj Julije Cezar, *Commentariorvm de bello Gallico* (Milano, Antonius Zarotus, 1477.), Samostan Sv. Frane, Šibenik, Sign. Y-IX-11 (foto: B. Goja)

Gaius Iulius Caesar, Commentariorvm de bello Gallico (Milano, Antonius Zarotus, 1477), Franciscan Monastery, Šibenik, Sign. Y-IX-11

dekorativnih motiva, odlikuju se osebnim stilom koji je dovoljno prepoznatljiv i različit pa mu je na istom tragu, uz moguću suradnju radionice i suradnika, moguće pripisati i naslovnici šibenske inkunabule. U tome nam mogu pomoći brojni primjeri. Na prvom mjestu treba spomenuti iluminacije početne stranice (c. 4v) Antifonara u Ferrari (sl. 4 – 8) gdje je u oslikavanju slobodnih površina dekorativnog okvira korišten jednaki tip listaste dekoracije poput onoga prikazanog u gornjoj i donjoj margini šibenske inkunabule. I ovdje su zaigrani *putti*, koje vidimo kako se igraju među lišćem, proviruju kroz otvore, vješaju za girlande ili pridržavaju monokromni medaljon s likom ratnika u vrhu inicijala, obučeni u klasične sandale a oko vrata imaju ogrlice od crvenih koralja. Razlika u kvaliteti u korist iluminacija iz ferarskog

14. Gaj Julije Cezar, *Commentariorvm de bello Gallico* (Milano, Antonius Zarotus, 1477.), Samostan Sv. Frane, Šibenik, Sign. Y-IX-11, detalj, (foto: B. Goja)

Gaius Iulius Caesar, Commentariorvm de bello Gallico (Milano, Antonius Zarotus, 1477), Franciscan Monastery, Šibenik, Sign. Y-IX-11, detail

Antifonara može se objasniti činjenicom da se radilo o narudžbi za jedno istaknuto umjetničko središte i jedno od ishodišta talijanske renesansne iluminacije pa je majstor u njihovom oslikavanju zasigurno htio na najbolji mogući način predstaviti svoje iluminatorsko umijeće. Zaigrani *putti* identičnih fizionomija, koji u rukama drže vrpce, oko vrata imaju ogrlice od crvenih koralja a na stopalima klasične sandale, mogu se pronaći i na fol. 2r. u inkunabuli Marka Tulija Cicerona, *Orationes* (Venecija, Christophorus Valdarfer, 1471., Philadelphia, The Rosenbach Museum and Library, Inc 471ci). I ovdje je u škrtom krajoliku naslikano jedno suhonjavo stablo a tlo je posuto sitnim kamenjem.¹⁰ Jednaki nestašni *putti* s koraljnim ogrlicama i klasičnim sandalama na stopalima nalaze se i na naslovnici inkunabule Marka Tulija

Cicerona, *Tusculanae Quaestiones* (Venecija, N. Jenson, 1472., London, British Library, C.1c.10, fol. 1). Krajo-lik je također realiziran na isti način sa stjenovitim tlom okomito rezanih rubova po kojem je posuto sitno kamenje i raste škrta vegetacija.¹¹ Dobar su primjer za usporedbu i krilati *putti* postavljeni na konstrukciji *all'antica* s arhitektonske naslovnice rukopisa Jacopa Camphore, *De immortalitate animae* (London, British Library, MS Add. 22325; sl. 9) koja se smatra jednim od majstorovih remek-djela.¹² I kod njih se zapažaju sve one prije navedene fizionomijske i dekorativne sličnosti uočene na naslovnici šibenske inkunabule. Uz arhitektonske naslovnice Vendramin je u oslikavanju rukopisa i inkunabula, naročito onih rađenih za biskupa Jacopa Zena, koristio i dekorativne okvire s motivom povijenih bijelih stabljika vinove loze (tal. *bianchi girari*) unutar kojih prepleće inicijale i tonda s figuralnim prikazima a u dnu slika grb naručitelja, često ukrašen vrpčama i umetnut unutar lovorova vijenca koji pridržavaju krilati *putti*.¹³ Takvim tipom ukrasnih okvira Vendramin uz druga oslikava i sljedeća djela: Gaj Julije Cezar, *Commentariorvm de bello Gallico* (Venecija, Vindelino da Spira, 1472.; sl. 10), Strabon, *Geographia* (Venecija, Vindelino da Spira, 1472.), Leonardo Bruni, *Bellum adversus Gothos* (Venecija, Vindelino da Spira, 1472.; sl. 11) te djelo Plinija Mlađeg, *Epistolae* (Venecija, Cristoforo Valdarfer, 1471.) sve u Padovi (Biblioteca Capitolare, Inc. 123, Inc. 356, Inc. 119 i Inc. 306).¹⁴ Jednakim tipom dekoracije Vendramin ukrašava i Danteovu *Komediju* (Mantova, 1472., Padova, Biblioteca Capitolare, Inc. 12) i rukopis *Registro*

dei Livelli (1508.-1509., Vicenza, Biblioteca Civica Bertoliana, ms 11.1.4).¹⁵ Dva lijepa primjerka ovakvih dekorativnih okvira, često korištena u sjevernotalijanskoj renesansnoj minijaturi i vrlo bliska navedenim Vendraminovim radovima, oslikana su u inkunabuli Gaja Julija Cezara, *Commentariorvm de bello Gallico* (Milano, Antonius Zarotus, 1477.), primjerku koji se također čuva u šibenskom samostanu.¹⁶ Okviri ne sadrže figuralne prizore a protežu se u lijevoj i gornjoj margini stranice na kojima započinju prva i treća knjiga Cezarovih *Commentariorvm de bello Gallico* (sl. 12 – 14). Iako nisu sasvim dovršeni, može se ustvrditi da su vrlo kvalitetno i vješto crtani i oslikani. Sastavljeni su od bujna prepleta povijenih lisnatih stabljika, pupoljaka i vitica na crvenoj, zelenoj i plavoj podlozi posutoj bijelim točkicama. Na zašiljenim su završecima zlatni cvjetovi čička i češljugovine. Dekoracija se pruža i izvan ornamentiranog okvira te obuhvaća i zlatom izrađene inicijale „G” i „C”. U donjoj margini na obje stranice, unutar lisnatog vijenca, na crvenoj pozadini, naslikan je renesansni grb u obliku konjske glave. Polje štita koso je udesno podijeljeno na gornju plavu i donju polovicu bijele boje. U gornjoj polovici prikazana je ptica bijelog perja.¹⁷ Uz grb, naslikan u donjoj margini stranice na kojoj započinje prva knjiga, dopisana su slova B. J. B. koja možda predstavljaju inicijale koji skrivaju obiteljsku pripadnost grbova. Uz ovdje analizirane, šibenski samostan posjeduje još neke inkunabule koje zbog umjetničke vrijednosti svojih minijatura zaslužuju pozornost povjesničara umjetnosti i detaljniju obradu.¹⁸

Bilješke

¹ Iskreno se zahvaljujem fra Nikoli Mati Roščiću, tadašnjem gvardijanu samostana Sv. Frane u Šibeniku, na omogućenom istraživanju inkunabula u samostanskoj knjižnici.

² KRSTO STOŠIĆ, Inkunabule Samostana Sv. Frane u Šibeniku, *Croatia Sacra*, 7 (1934.), inkunabula br. 51, 79-98, 89; JOSIP BADALIĆ, *Inkunabule u Narodnoj Republici Hrvatskoj*, Zagreb, 1952., inkunabula br. 406, 100; ŠIME JURIC – VATROSLAV FRKIN, *Katalozi crkvenih ustanova u Hrvatskoj*, V. Zbirka inkunabula Hrvatske provincije franjevac konventualaca sv.

Jeronima, *Croatia Christiana Periodica*, Vol. 22, br. 42 (1998.), 165-219, inkunabula br. 69, 193.

³ O nekim tipovima inicijala vidjeti: MICHELLE P. BROWN, *Understanding illuminated manuscripts: a guide to technical terms*, Malibu, 1994., 68, 81, 97; ANĐELKO BADURINA, *Illuminirani rukopisi u Hrvatskoj*, Zagreb, 1995., 112.

⁴ MICHELLE P. BROWN (bilj. 3), 81, 97.

⁵ O motivima cvjetova čička i češljugovine vidjeti: BOJAN GOJA, *Maestro di Pico i iluminacije u inkunabuli De Civitate Dei*

- (Nicolas Jenson, Venecija, 1475.) u samostanu Sv. Duje u Kraju na Pašmanu, *Ars Adriatica*, 4 (2014.), 235-250, bilješka 5, 245.
- ⁶ Donja polovica štita djelomično je oštećena pa nije isključeno da je sadržavala neki prikaz. Iz toga razloga nema smisla nagađati o mogućoj pripadnosti grba. Gornja polovica štita diskretno je ornamentirana u tamnijoj crvenoj nijansi.
- ⁷ GIORDANA MARIANI CANOVA, Nuovi contributi per Giovanni Vendramin miniatore padovano, *Miniatura*, 1 (1988.), 81-110; BERENICE GIOVANNUCCI VIGI, Lo splendore della Chiesa ferrarese: Jacopo Filippo Argenta, Martino da Modena e Giovanni Vendramin, u: *La miniatura a Ferrara: dal tempo di Cosmè Tura all'eredità di Ercole de' Roberti*, (ur. Federica Toniolo), Modena, 1998., 269-275; VERONICA DAL SANTO, Miniatori e „scriptores” presenti a Padova. Notizie d' archivio edite ed inedite (secoli XI – XVI), u: *La miniatura a Padova dal Medioevo al Settecento - Katalog*, (ur. Giovanna Baldissin Molli, Giordana Mariani Canova, Federica Toniolo), Modena, 1999., 573-588, 579; GIANCARLO GENTILINI, Un busto all'antica del Riccio e alcuni appunti sulla scultura in terracotta a Padova tra Quattro e Cinquecento, *Nuovi studi*, 1 (1996.), 29-46, 39; MICHELA BENETAZZO, Giovanni Vendramin miniatore padovano del tardo Quattrocento, *Padova e il suo territorio*, Anno XIV, Fasc. 78, (1999.), 43-45; BEATRICE BENTIVOGLIO-RAVASIO, Vendramin, Giovanni, u: *Dizionario biografico dei miniatori italiani: secoli IX-XVI*, (ur. Milvia Bolatti), Milano, 2004., 982-988; GIORDANA MARIANI CANOVA, La miniatura in Veneto, u: *La miniatura in Italia, II Dal tardogotico al manierismo*, (ur. Antonella Putaturo Donati Murano, Alessandra Perriccioli Saggese), Napoli, 2009., 331-371, 344-346.
- ⁸ GIORDANA MARIANI CANOVA, Influssi mantegneschi nella miniatura padovana del Quattrocento, *Il Santo*, 38, serie II, fasc. 3 (1998.), 331-340, 337-338; GIORDANA MARIANI CANOVA, La bottega di Francesco Squarcione e i miniatori, u: *Francesco Squarcione: „pictorum gymnasiarcha singularis”*, (ur. Alberta de Nicolò Salmazo), Padova, 1999., 217-232; LEW ANDREWS, Pergamene strappate e frontespizi: i frontespizi architettonici nell'epoca dei primi libri a stampa, *Arte Veneta*, 55 (1999.), 6-29, 12-13; LILIAN ARMSTRONG, The Hand-Illumination of printed books in Italy 1465-1515, u: *Studies of Renaissance miniaturists in Venice*, Vol. II, London, 2003., 489-523, 497-501; LISANDRA ESTEVEZ, „The triumph of the text” a reconsideration of Giovanni Vendramin's architectural frontispieces, *Athanor*, 22 (2004.), 15-21; JONATHAN J. G. ALEXANDER, A copy of Orosius, *Historiae adversus paganos*, printed by Hermann Lichtenstein in Vicenza ca. 1475 with illumination attributable to Giovanni Vendramin, *Viator, Medieval and Renaissance Studies*, Vol. 43, 1 (2012.), 289-300, 292-293.
- ⁹ GIORDANA MARIANI CANOVA (bilj. 7, 1988.), 85, 91, 93; BEATRICE BENTIVOGLIO-RAVASIO (bilj. 7), 984; GIORDANA MARIANI CANOVA, Bibliofilia nel Rinascimento a Padova: Iacopo Zeno, la sua biblioteca e il miniatore Giovanni Vendramin, u: *Storie di artisti, storie di libri: l'editore che inseguiva la bellezza. Scritti in onore di Franco Cosimo Panini*, Modena-Roma, 2008., 345-361, 346, 354-355.
- ¹⁰ LILIAN ARMSTRONG, Il maestro di Pico: un miniatore veneziano del tardo Quattrocento, *Saggi e memorie di storia dell'arte*, 17(1990.), 7-39, 15; *The Painted Page, Italian Renaissance Book Illumination 1450-1550 - Katalog*, (ur. Jonathan J. G. Alexander), Munich - New York, 1994., 164 (Lilian Armstrong, kat. br. 79, Cicero, *Orations*).
- ¹¹ LILIAN ARMSTRONG (bilj. 10, 1990.), 15; LILIAN ARMSTRONG, The Pico Master: A Venetian Miniaturist of the Late Quattrocento, u: *Studies of Renaissance miniaturists in Venice*, Vol. I, London, 2003., 233-338, 246, 250, 289.
- ¹² JONATHAN J. G. ALEXANDER, Venetian Illumination in the Fifteenth Century, *Arte Veneta*, 24 (1970.), 272-275, 274; *La miniatura a Padova dal Medioevo al Settecento - Katalog*, (ur. Giovanna Baldissin Molli, Giordana Mariani Canova, Federica Toniolo), Modena, 1999., 281-282 (Alberta De Nicolò Salmazo, kat. br. 110, Jacopo Campora, *De immortalitate animae*); BEATRICE BENTIVOGLIO-RAVASIO (bilj. 7), 983; LISANDRA ESTEVEZ (bilj. 8), 17; ALBERTA DE NICOLÒ SALMAZO, Ancora sull' manoscritto *Dell'immortalità dell'anima* di Jacopo Campora, u: *Miniatura. Lo sguardo e la parola. Studi in onore di Giordana Mariani Canova*, (ur. F. Toniolo i G. Toscano), Milano, 2012., 268-277.
- ¹³ GIORDANA MARIANI CANOVA, La miniatura a Padova dal Medioevo al Settecento, u: *La miniatura a Padova dal Medioevo al Settecento - Katalog*, (ur. Giovanna Baldissin Molli, Giordana Mariani Canova, Federica Toniolo), Modena, 1999., 13-34, 27-29; BEATRICE BENTIVOGLIO-RAVASIO (bilj. 7), 984; GIORDANA MARIANI CANOVA (bilj. 9), 345-361; JONATHAN J. G. ALEXANDER (bilj. 8), 291, 295.
- ¹⁴ GIORDANA MARIANI CANOVA (bilj. 9), 354-355, slikovni prilozi br. 291-294.
- ¹⁵ *La miniatura a Padova dal Medioevo al Settecento - Katalog*, (ur. Giovanna Baldissin Molli, Giordana Mariani Canova, Federica Toniolo), Modena, 1999., 277-278 (Claudio Bellinati, kat. br. 108, Dante Alighieri, *Commedia*); *La miniatura a Padova dal Medioevo al Settecento - Katalog*, (ur. Giovanna Baldissin Molli, Giordana Mariani Canova, Federica Toniolo), Modena, 1999., 290 (Michela Benetazzo, kat. br. 115, *Registro dei Livelli*).
- ¹⁶ Inkunabula je zabilježena u: KRSTO STOŠIĆ (bilj. 2), inkunabula br. 81, 93; JOSIP BADALIĆ (bilj. 2), inkunabula br. 280, 81; ŠIME JURIC – VATROSLAV FRKIN (bilj. 2), inkunabula br. 46, Sign. Y-IX-11, 189.
- ¹⁷ Ovakav grb u Šibeniku bilježi F. A. Galvani ali nije mu poznat njegov vlasnik. Grb nije koloriran a za ptičji lik navodi da predstavlja patku. FRIDRIK ANTUN GALVANI, *Il re d'armi di Sebenico: con illustrazioni storiche*, Vol. II, Venezia, 188 (1885.), tabla XVI, br. 14, 10.
- ¹⁸ To su prema ŠIME JURIC – VATROSLAV FRKIN (bilj. 2), u prvom redu inkunabula br. 12, Sign. Z-X-4, 182, i inkunabula br. 42, Sign. Z-X-6, 188, obje ukrašene i kvalitetnim figuralnim prizorima, ali i ostale inkunabule ukrašene višebojnim inicijalima i dekorativnim okvirima.

Summary

Giovanni Vendramin and Illuminated Incunables in the Conventual Franciscan Monastery at Šibenik

The article analyses the illuminations of two incunables which are housed in the monastery of St Francis at Šibenik. The front page of the incunable of John Duns Scotus' *Scriptum in quattuor libros Sententiarum Petri Lombardi* (Johannes de Colonia et Johannes Manthen, Venice, 1477) is decorated with high-quality figural and phytomorphic illuminations. In the corners of the decorative frame in the upper margin are the figures of a heron and a monkey. Vertical sections of the frame are filled with flowers, leaves and berries in the colour blue, green and cyclamen pink and with numerous stylized golden burdock flowers (*Arctium*). The central part of the frame in the upper and lower margin is filled with dense, symmetrically placed thick leaves in the colour blue, green, purple and cyclamen pink with a stylized golden burdock flower (*Arctium*) appearing here and there. In the centre of the page is a crest composed of two fields separated by a horizontal line; the upper one is red and the lower one white. Two winged *putti* are set in the corners and they hold red ribbons. Each wears a necklace made of red corals and classical sandals on their feet. Their landscape around them is arid and there is only one tree, its bark dry, standing in it. The rocky ground with jagged edges is covered in small stones. The distinctly painted winged *putti*, the depiction of the landscape and the dense vegetal decoration filling the frame in the upper and lower margin demonstrate noticeable similarities with the works of Giovanni Vendramin, a prominent representative of Paduan Renaissance miniature. The front page of the aforementioned incunable at Šibenik can be attributed to him; he may well have been helped by his workshop and collaborators. First and foremost, it ought to be mentioned that the decorative frame on one of the opening pages (c. 4v) in an Antiphonary at Fer-

rara features identical type of leaf decoration as the one that fills the upper and lower margin in the incunable at Šibenik. Here too, the playful *putti* wear classical sandals and necklaces made of red coral. Furthermore, *putti* with identical physiognomies – wearing coral necklaces and classical sandals while holding ribbons in their hands – can be found on fol. 2r in the incunable of Marcus Tullius Cicero's *Orationes* (Venice, Christophorus Valdarfer, 1471, Philadelphia, The Rosenbach Museum and Library, Inc 471ci). The landscape in which the *putti* are depicted is also arid and marked by a single dry tree rising from the ground covered with small stones. Identical *putti* can be seen on the cover of the incunable of Marcus Tullius Cicero's, *Tusculanae Quaestiones* (Venice, N. Jenson, 1472, London, British Library, C.1c.10, fol. 1). The landscape is also depicted in the same way. An excellent comparative example can be found in the winged *putti* standing on an all'antica structure on the cover of the manuscript of Jacopo Camphora's, *De immortalitate animae* (London, British Library, MS Add. 22325) which is decorated with architectural forms. The left and the upper margins of the opening pages of Book I and Book III of Gaius Julius Caesar's *Commentariorvm de bello Gallico* (Milan, Antonius Zarotus, 1477) are decorated with frames filled with white vine scrolls on red, green and blue background with white dots. The decoration extends beyond the ornamental frames and reaches into the gold initials G and C. Although the decorative frames were not completely finished, it can be ascertained that they were made with great skill and are of high quality. This frame type was frequently used by Giovanni Vendramin and the examples from Šibenik are very close to some of his works, especially those made for Jacopo Zeno, the Bishop of Padua (Padua, Biblioteca Capitolare).